

vládou silného domácího panovníka, v *Kolumbovi* (1915) mužnou touhou po svobodě a činu a objevitelskou vášní navzdory domácí malosti.

Po první světové válce se Hilbertovo vyhocené individualistické stanovisko přezírající lidskou hromadnost jako intelektuálně a morálně méněcenný dav rychle proměňovalo v nezakrytý politický konzervatismus. V publicistické i literární činnosti se Hilbert stával obhájcem buržoazní společnosti a pilířů její ideologie před nebezpečím revolučního rozvratu, „materialismem a relativismem“. Hilbertova dramata se stávají pamfletickou polemikou se socialistickými ideály (*Druhý břeh*, 1924); po stránce dramatické techniky se přibližují typu napínavé hry se složitě konstruovanými zápletkami, jež těží z účinu řady senzačních motivů a časově politických reminiscencí. Vedle těchto her s otevřeně reakční společenskou tendencí psal Hilbert ve 20. letech veselohry a činohry (*Irena*, 1929), navazující na francouzskou konverzační komedii.

Karel Hlaváček

/ 1874 - 1898 /

Básník, přední představitel české dekadentní a symbolistické poezie; krizi člověka zmítaného sociálními i národnostními rozpory konce století vyjádřil v náladových, melancholicky teskných básních, osnovaných především na zvukových kvalitách verše.

Karel Hlaváček se narodil 29. 8. 1874 v rodině libeňského dělníka. Od r. 1885 studoval na české vyšší reálné škole v Karlíně. V této době patřil mezi neaktivnější cvičence tělocvičné jednoty Sokol v Libni. Po maturitě (1892) se zapsal jako mimořádný posluchač na pražskou filozofickou fakultu, kde studoval moderní jazyky. Od r. 1893 psal do časopisu Sokol zprávy, pojednání i verše. Vypomáhal v deníku Národní listy, navštěvoval kreslířský kurs při uměleckoprůmyslové škole a účastnil se r. 1895 organizačně a publicisticky III. všesokolského sletu v Praze. V prosinci 1895 byl poslán jako voják do italského Tridentu, ve stejné době vyšla jeho první sbírka, k níž se již tehdy stavěl odmítavě. V r. 1895 začal spolupracovat s *Moderní revuí*, tiskl zde svou dekadentní a symbolistickou lyriku a výtvarné kritiky, s pomocí redakce vydal své sbírky básní. Pro *Moderní revuí* Hlaváček nakreslil řadu kreseb, portrétů, exlibris, vinět a ornamentací, ilustracemi doprovodil knihy O. Březiny, A. Sovy, J. Karáska aj. V r. 1898 těžce ochuravěl a 15. 6. v necelých čtyřiaadvaceti letech zemřel v Praze-Libni na tuberkulózu.

Hlavní téma Hlaváčkových raných veršů je mravní idea sokolství. Hlaváček byl nejen nadšený sokolský publicista, ale snažil se nalézt pro

své pojetí Sokola jako lidového hnutí, jež má etické a národně výchovné poslání, i umělecký výraz. Z mnoha rukopisných básní, publikovaných jen sporadicky, sestavil sbírku *Sokolské sonety* (1895). Nebyl první, kdo se pokoušel převést do veršů Tyršovu ideu, ale zatímco předcházející autoři psali slavnostní projevy vhodné k deklamaci nebo písňové texty, žádající zhudebnění (básně E. Krásnohorské, J. V. Sládka a J. Vrchlického), Hlaváčkovovo úsilí je koncepčnější. Sokolství se má stát nejen sjednotitelem roztržštěných národních snah, ale má být také jejich mravním korektivem a kritikem. Hlaváčkovy lyrika se liší od předchůdců zejména ironickým kriticizmem a osobním zaujetím. Autor se sarkasticky dívá na přítomnost jako na dobu „plechových“ a „hluchých frází“, vysmívá se bezpátečnosti české politiky i formulkovitosti oficiální vědy. Přes všechno vlastenecké horování je zřejmý jeho skepticismus, který jej nakonec odvádí od výzev k vyjádření nálady; i sokolská témata (stará tělocvična, sokolský výlet) mu slouží k obrazům, v nichž převládá odstín, bizarnost prostředí a melancholický pocit.

Náladové motivy, v Sokolských sonetech jen naznačené, začaly od r. 1895 v Hlaváčkových rukopisných sbírkách převládat. Radikální proměnu uměleckého i kritického názoru usplížily zejména dva vnější popudy. Na celou mladou generaci tehdy silně zapůsobily Vrchlického překlady shrnuté do knihy *Moderní básníci francouzští* (1894), obsahující také ukázky z lyriky Baudelairovy, Mallarméovy, Rimbaudovy, Verhaerenovy a Verlainovy. Značný vliv na Hlaváčkovu tvorbu je zřejmý z několika parafází (například básní M. Maeterlincka), v nichž si básník ověřoval nové tvůrčí možnosti. V říjnu 1894 vyšlo první číslo *Moderní revue*, kde se svět evropské dekadence a symbolismu projevil s plnou intenzitou. Hlaváčkovy nová orientace nebyla však vyvolána pouze literárním vlivem. Hluboké zážitky z proletářského života i prožitky z vojenské epizody, kde se banalita a brutalita „moderního otroctví“ objevila v kulisách „bizarně středověkého“ prostředí, urychlily básníkovo směřování k tvorbě, jež opovrhne měšťáckým světem a staví proti němu svět fikcí a symbolů. Hlaváček usiloval, aby tato stylizace fiktivního světa byla důsledná „do posledních konsekvencí metody“.

Nový tvůrčí záměr Hlaváček přesně charakterizoval a uskutečnil ve sbírce *Pozdě k ránu* (1896), která byla mnohými kritiky pokládána za autorovo první dílo. Nový rys spočíval již v tom, že Hlaváček chápal jazyk zcela odlišně od svých předchůdců. Byl přesvědčen, že slova mají své „intimní hloubky“, tj. skryté významy, že poezie je architektonický problém, jak „šťastně sepnout dvě tři úžasně vzdálená slova sugestivní vazbou ve větu značné evokace“. Díky těmto nepředvídaným a překvapivým spojením slov lze „chytit vše sublimné, tajemné, anemické a bázlivé v delikátní mystifikaci, v ironii a hřejivou intimitu“. Autor vytvářel poezii výjimečných, nevšedních pocitů a představ, jemných nálad, nočních neurčitých a pohádkových krajin bez pevných obrysů a plných fantazijních dějství, při

nichž zní hluboké tóny viol, louten a hobojů. Hlaváček se snažil o odstínění projevu; osou básně se stávají řady obrazných pojmenování nevelkého okruhu motivů, stále „odlišování spřízněných tónů jedné chromatické škály“. Tento způsob rozvíjení obraznosti vyvolává monotónnost a staticklost básnickových veršů. Splývavé variace, jež jsou dovedeny k virtuózní dokonalosti, se opírají o opakovaná a obměňovaná slova navzájem si blízká zejména svou zvukovou stránkou, jež spolu se zvukově výraznými rýmy vytvářejí nebývalou hudebnost Hlaváčkovy verše. Přitom časové situování veršů mezi končící nocí a kdesi zdáli přicházejícím, zatím jen tušeným dnem tvoří neurčitou náladovou přírodní scénérii k obrazům únavy, smutku a mdloby, aniž se i zde autor zbavuje své typické tlumené ironie.

Zejména v některých básních, jež byly tištěny pouze časopisecky, přechází autorova ironie (např. v rokokových tématech) v hravost, jež se projevuje jak v rafinované formě, tak i v interpretaci milostných motivů (např. v *Měkké písni a ironické* se objevuje „slíčná Manon“, k níž chodil „nesmělý a mladý abbé“). Básnický cyklus *Mstivá kantiléna* (1898) začíná přímou polemikou s touto rokokovou hravostí. Revoltující hladový geus (geusové – chudá nizozemská šlechta, která bojovala v 17. století proti španělské okupaci vlastní země) nezpívá již Manon „kantilénu při viole“, ale mstivou, nenávislnou píseň. Taková je výchozí stylizace sbírky, která v dvanácti básních zobrazuje zoufalé geusy, mstící se za rody chudých a utiskovaných. „Milióny žijí v hladu,“ napsal tehdy Hlaváček, „a jedině ten vztek, ta zášť a to zoufalství jsou vzpruhami denního života.“ Autor ovšem nevypráví souvislý příběh, ale v několika scénách usiluje vytvořit symboly vzpoury, pomsty, zmaru a smrti, symboly stále se vzdalující od konkrétnějšího místního i časového určení. Hlaváčkův eufonický virtuózně utvářený verš sugeruje v monotónně opakovaných slovech a obrazech pocit bezútešné nostalgie nad marností revolty.

Mstivá kantiléna představuje vedle veršů Březinových a Sovových vrchol českého symbolismu. Pro autora však kniha uzavírala jednu vývojovou etapu. Náčrt sbírky *Žalmy* (vydaný až r. 1934) je na samém začátku přervaným pokusem nalézt v příklonu k březinovskému typu poezie nové tvůrčí možnosti. Snaha využít patosu biblických žalmů k projevu, v jehož středu se ocitá obraz mučeného, pokorného, „ubohého a krvácejícího srdce“, nevyústila v důslednou stylizaci, a tak *Žalmy* zůstaly jen nevyhraněným torzem.

Hlaváčkovy básnické dílo, jež v době svého vzniku působilo často jako kuriozita, jako krajní mez moderního básnictví, se záhy stalo inspirujícím činitelem ve vývoji české lyriky a také okruh jeho čtenářů stále vzrůstal.